

Csergő, Czottner, Kossa és Apró miniszterek leváltását, helyettük szakminisztereket kértek a tárcák élére. A Vagongyári Munkástanács leszögezte, hogy ellenzi a bankok, hitbizományok, nagyüzemek tőkés tulajdonba való visszaadását; de ellene volt határozottan mindennemű rákosista-sztálinista restaurációnak is.

A Vagongyári Munkástanács ülése után a Hajtóműgyári Munkástanács úgy ítélte meg, hogy a kívánt politikai- és gazdasági követelés, ha nehezen is, de megvalósíthatónak látszik, ezért november 5-én – hétfőn – ideiglenes jelleggel a sztrájkjogot fenntartva – a dolgozóknak a munka felvételét javasolta.

A forradalom napjainak utolsó pillanatában Vörös Jenő és Bertalan Lajos újságírók új lapot alapítottak *Hazánk* néven. Az újság címében és irányvonalában is híven követni akarta az 1800-as évek közepén dr. Kovács Pál által szerkesztett *Hazánkat*, mely a győri Väterland magyarosításából eredt és Petőfi Sándor is írt bele. Az első szám címében jelmondatként állt: „Ne bántsd a magyart!” A megszállókat így szólította fel: „Menjetek haza, legyetek szabadok Ti is!” Az első szám november 4-én jelent meg, abban az időben, amikor a szovjet tankok újra előzönlöttek Győr város utcáit. A régi rend hívei a szoldateszka segítségével visszazerezték hatalmukat, megkezdődött a megtorlás. Tihanyi Árpád tanárt, Földes Gábor színházi főrendezőt felakasztották, Szigethy Attila a letartóztatáskor öngyilkos lett, számos munkástanács-tagot súlyos börtönre ítélték. A régi rend még sokáig vívta harcát a munkástanácsokkal, míg megerősödött, de ez már egy másik tanulmány témája.

Veszprémi György

Százharminc éves a kisvárdai nyomdászat

Magyarországon a kiegyezést követően lendületes fejlődésnek indult a nyomdászat, a könyvkereskedelem, a hírlapirodalom. 1867-ben a királyság területén 87 városban 165 könyvárus volt, 1894-ben pedig 186 településen 446 könyvkereskedő kínálta termékeit.

E tények ismeretében még inkább figyelemre méltó, hogy Kisvárdán már 1866-ban megkezdte működését az első nyomda. A tulajdonos, Berger Ignác valószínűleg mint vállalkozó telepedett meg a városban. Erre utal az, hogy B. I. halotti anyakönyvében az anyja neve helyén az a bejegyzés áll, hogy „Ismeretlen”. Atyját Berger Ábrahámnak hívták, az ő fiaként jött 1840-ben a világra Kisvárdára első nyomdásza.

Berger üzeme a kezdeti években csak aprónyomtatványokat készített, ez azonban kevésnek bizonyult az üzem fennmaradásához. A tulajdonos, mint a Magyar Könyvkereskedők Egyletének tagja, a regényirodalom alkotásait kínálta az olvasóknak, s ezt a tevékenységét később mint a Révai Testvérek bizományosa folytatta.

Berger Ignác üzleti érzékéről egy hirdetése ad képet: „...*könyv, mű, zenemű, papír, író- és rajzszer kereskedő, könyvnyomda-tulajdonos Kisvárdán, ajánlja dísan felszerelt raktárát, mindennemű dísz, közérdekű és szakművekben (imakönyvekben, tankönyvekben, ifjúsági iratokban stb.) magyar, német és francia nyelven, nagy papír üzletkönyv, író és rajzszerraktárát. Készít olcsón mindennemű könyvnyomdai nyomtatványokat, eljegyzési kártyákat, meghívókat, névjegyeket, számlákat, levélpapírokat, borítékokat, nagyobb munkálatokat. Elvállal litographiai munkákat. Bárhol és bárki által hirdetett művek, folyóiratok és hírlapok eredeti árakban szerezhetők be. Jegyzői, ügyvédi és lelkészi nyomtatványok nagy raktára. Képes levelezőlap újdonságok!*”

A fejlődésnek indult városi élet igényelte ezeket az árucikkeket, a hivatali adminisztráció biztos fogyasztóként jelent meg Berger üzletében. A helyi közigazgatás tőle

szerezte be a mindenkor szükséges irodaszereket, s amikor Bergernek vetélytársa akadt (1897-től Klein Béla, 1905-től Preisz Vilmos), akkor az adójuk arányában osztoztak az állami megrendelésen.

A polgárosuló társadalom szintén vevőként szerepelt a piacon. Színházi plakátok, esküvői- és báli meghívók, eljegyzési kártyák, gyászlapok, névjegykártyák, belépőjegyek, a különböző egyesületek, társaságok, testületek alapszabályai mind-mind a nyomdából kerültek ki. A megnövekedett igényeknek Berger igyekezett eleget tenni. 1888-ban adta tudtul, hogy: *„Könyv, papírkereskedésem és könyvnyomdám kiegészítése céljából egy a fentemlítettekhez közel álló rokonágot, könyvkötészetet a kor igényeinek megfelelően rendeztem be. A midőn a nagyérdemű közönséget a bekötött könyvek tartósságáról, ízléses kiállításáról és jutányos árszámításáról biztosítom: kérem egyszerűsággal, hogy b. rendelkezéseikkel minél gyakrabban szerencsétlenni méltóztassanak!”*

Mindezek mellé a nyomdász 4000 kötetből álló kölcsönkönyvtárat is nyitott. Ez 1902-ben szűnt meg, az állomány darabjainak értékesebb részét a Polgári Olvasókör vette meg.

A már bemutatott nyomtatványtípusok értékes dokumentumát jelentik Kisvárdai történetének, hisz általuk jobban megismerhető a település története. E szempontból fontosak azok az iskolai értesítők is, melyeket szintén a Berger-cég készített. Az elemi iskoláét az 1878/79-es tanévtől, a polgári iskoláét az 1889/90-es tanévtől, a gimnáziumét szintén a kezdetektől, vagyis az 1911/12-es iskolai évtől, a tanítóképzőjét pedig 1918/19-től. Évek-évtizedek múltával ezen az üzleten is osztozni kényszerült a többi helyi nyomdással.

A felsorolt kiadványokat nem lebecsülve, de a valós értéket megállapítva azt kell mondanunk, hogy Berger Ignác nyomdájának termékei közül a legfontosabb a helyi újság volt. 1888. február 5-én jelent meg a Kisvárdai Lapok címet viselő hetilap. Alapítója, szerkesztője és tulajdonosa dr. Vadász Lipót helybéli ügyvéd volt. A társadalmi és közgazdasági lap célját így mutatta be a létrehozója: „...hű kísérelje minden társadalmi mozgalomnak, éber őre a köznek és igazságos méltatója minden nyilvános működésnek.” A sajtóorgánium 1910. január 2-án már Felsőszabolcsi Hírlapként jelentkezett az olvasók kegyeiért (és pénzéért) vívott harcban. 1906-ban ugyanis a Klein-féle nyomda kiadta a Kisvárdai és Vidéke nevű lapot. Az első hírlap azonban állta a versenyt, egészen 1919-ig megtartotta az új nevét, a politikai élet változása folytán ekkor felvette a Kisvárdai Munkás címet, majd néhány szám után megszűnt.

Az 1888-as első újságot követően 1891-ben ellagya a nyomdát az első kisvárdai szerző által írt könyv. Szerzője Tokaji Kiss Endre (Endreffy), adóhivatali ellenőr. A Lytton: Egy komédiás fiú története című mű 178 lapnyi terjedelemben mesélte el a következő történetet: „Lytton, sok eszményítéssel megrajzolt komédiás fiú és Erzsike, a bánvári öreg bíró, Virág István érzelmes leánya, az elbeszélés főalakjai megszeretik egymást ábrándos szerelemmel, de egymáséi nem lehetnek. Lytton lezuhan a trapézról és meghal. Erzsike a csendes örület áldozatává lesz.” A könyvből kétszeri kiadással 3500 példányt nyomtak, ebből kb. ötszáz darabot a helybeliek vásároltak meg. Az eladott művek haszna Tokaj tűzkárosultjainak javát szolgálta, egy díszkötéses regény 1 koronába került.

1902-ben jelentős változás következett be a cégnél. Berger Ignác és Fiedland Lilla házasságából született Malvin nevű leányukat ekkor vette feleségül Nemes Hermann. Ez a frigy hatással volt az egész vállalkozásra, így értesítette az alapító a közönséget a történetéről: „...1866 óta Berger Ignác cég alatt fennálló üzletembe vőmet Nemes Hermann urat társul vettem be s azt együttesen Berger Ignác és Társa törvényszékiileg bejegyzett cég alatt fogjuk tovább folytatni.”

A közlemény további részéből a társról is megtudható néhány információ: „...Majdnem 19 évi tapasztalattal a könyv és papírkereskedés terén – melyet az ország előkelőbb üzleteiben Brassó, Eperjeske, Ungvár, Kecskemét és Szatmáron szereztem – léptem üzlet- és munkatársul egy régi jó hírnevű üzletbe...”

1902. november 16-tól kezdve tehát két tulajdonosa lett a cégnek. Kellott is a segítség, hiszen Berger Ignác tevékenysége nem szorítkozott egy szűk területre, a nyomdászatra és a könyvkereskedelemre, hanem széles társadalmi aktivitás jellemezte. Tagja volt a képviselőtestületnek, több egyesületnek, pl. a Kaszinónak, a Takarékpénztár felügyelőbizottságának a sorában is ott találhatjuk a nevét, bekapcsolódott minden érdemesebb kulturális rendezvénybe, karitatív akcióba.

Kisvárdra első nyomdása a társulás után még öt évet élt. A helyi lap így adta tudtul a gyászhirot: „Az egész városban általános részvétet keltett az a szomorú hír, hogy Berger Ignác könyvkereskedő, városunk egyik köztisztelőben és becsülésben állott feddhetetlen jellemű polgára ... elköltözött az élők sorából. A csendes, jóságos öreg úr, kit városszerte mint a páratlan becsületesség és szelidség mintaképét ismert és becsült mindenki, május hó 28-án du. 7 órakor hirtelen jobb létre szenderült.”

Az alapító halála nem gátolta meg a nyomda további fejlődését. Továbbra is működött, kezdetben Nemes volt a vezető, majd az 1930-as évektől a családba s így az üzletbe is betársult dr. Altmann (Arató) Marcell. Ekkor nyolc munkást foglalkoztatott a nyomdaüzem. 1939 márciusában a Berger és Társa felirat átadta helyét a „Felsőszabolcsi Nyomda” névnek, majd 1944-et követően több egymást követő tulajdonosa lett az üzemnek, igazi gazdája azonban nem akadt sem ekkor, sem később.

Amit a háborús viszonyok nem tudtak véghezvinni, azt elérte a „népi demokrácia”. Az üzemet államosították és 1953-ban megszűnt létezni.

Néző István

Százhetvenöt éve született Zsigmondy Vilmos

A pozsonyi evangélikus gimnázium tanárának 1821. május 14-én született fia korán árvaságra jutott. Kisdiákként kapcsolatba került a komáromi Jókai családdal. Úgynevezett cserediákként került hozzájuk, a Jókai-gyerekek pedig a Zsigmondy családhoz Pozsonyba. Zsigmondy Vilmos és a nála négy esztendővel fiatalabb Jókai Mór között életre szóló barátság szövődött. (Az író műszaki szaktanácsadójaként több Jókai-regény szakmai hitelességéhez is hozzájárult. Jókai a Fekete gyémántok című remekművének hőstét, „az aszkéta tudós, a haza ügyeiért lobogó, önfeláldozóan jó” Berend Ivánt Zsigmondy Vilmosról mintázta!)

A Komáromban letett kitűnő érettségi után a selmeci bányászati főiskolán folytatta tanulmányait. 1842-ben kapta meg oklevelét. Szakmai ismereteit bővítendő osztrák és cseh bányákban is megfordult, majd 1843-ban állami szolgálatba lépett. 1846-ban a resicai kőszénbánya gondnoki teendőivel bízták meg.

Az 1848-49-es magyar szabadságharc kitörése után a resicai vasgyár ideiglenes igazgatójává nevezték ki a fiatal mérnököt. Zsigmondy Vilmos és Szlávy József az üzemet teljesen átalakította az ágyú-, fegyver- és lőszergyártásra. Midőn 1848 karácsonyestéjén a császári haderő megtámadta az üzemet, Zsigmondy Vilmos munkásaival együtt fegyvert ragadott. A hatalmas túlerővel szemben reménytelennek látszott a tartós ellenállás. Az igazgató az osztrák ostromgyűrűn áttörve, ezernyi veszély között mentette meg az üzem teljes hadipénztárát. A tavaszi diadalmas hadjárat után ismét visszatért Resicára, és megindította a hadianyaggyártást.